

«بیع متقابل» سرمایه‌گذاری صادرات گراست

اشاره:

تأمین مالی اجرای قراردادهای اقتصادی از بحث‌های بسیار مهم، نه تنها در ایران، بلکه در بسیاری از کشورهای به ویژه کشورهای در حال توسعه می‌باشد. تأمین منابع مالی مورد نیاز پروژه‌های تولیدی - صنعتی - معدنی با توجه به کمبود منابع ارزی در اختیار کشورهای روبه رشد از تکنیهای پیشرفت و توسعه اقتصادی پایدار این گونه ممالک می‌باشد. اما در دو دهه اخیر تلاش‌های گسترده‌ای در زمینه بارور ساختن (مپنه‌های همکاری اقتصادی میان ملل و شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی صورت گرفته که یکی از آنها «قراردادهای بیع متقابل» می‌باشد.

با وجود آنکه شرکت‌های چندملیتی غرب در گذشته تمایل چندانی به عقد قراردادهای بیع متقابل نداشتند، اما در یک دهه اخیر برای تقویت بنیه رقابت خود در بازارهای جهانی و از دست ندادن فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری به عقد این گونه قراردادهای به ویژه با کشورهای در حال توسعه تن داده‌اند. اما آنچه مسلم است کشورهای در حال توسعه که خواستار عقد این گونه قراردادهای برای تأمین مالی و اطمینان از صدور محصولات تولیدی هستند، باید شرایط و زمینه‌های لازم و قانونی را برای گسترش عقد قراردادهای مزبور فراهم سازند.

در ایران اسلامی در دو برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی و به ویژه در چارچوب قانون بودجه سال ۷۸ عقد قراردادهای بیع متقابل به عنوان یکی از راه‌های کارآمد تأمین مالی مدنظر قرار گرفته است.

برای بررسی عملکرد این بخش و به‌طور کلی مزایا و معایب قراردادهای بیع متقابل و نیز تکنیهای موجود برای استفاده گسترده از قراردادهای مورد بحث به ویژه در بخش صنعت، خبرنگار نشریه «بررسی‌های بازرگانی» با آقای ابراهیم بهادرانی معاون اقتصادی و امور بین‌الملل وزارت صنایع گفت‌وگویی دارد که با هم می‌خوانیم.

■ مزایا و مضار معاملات بیع متقابل را بازگو فرمایید.

!! مزایای معاملات بیع متقابل عبارتند از:

- شمول قانون و آیین‌نامه بر کلیه موارد اعم از مواد اولیه و واسطه، قطعات، ماشین‌آلات و تجهیزات و خدمات، همچنین واردات هر نوع کالای

غیر نفتی.

- تقویت صادرات و دسترسی بیشتر به بازارهای خارجی با همکاری شرکت‌های خارجی

- تسریع در تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام
 - تأمین وجوه ارزی با توجه به کمبود ذخایر ارزی کشور
 - توسعه سرمایه‌گذاری صنعتی و ایجاد اشتغال مولد
 - عرضه بیشتر کالا در بازار داخلی از محل ارزش افزوده ایجاد شده در داخل
 - رواج فن‌آوری در داخل کشور
 در زمینه معایب معاملات بیع متقابل باید گفته شود، در بیع متقابل معایب و مضار عمده خاصی دیده نمی‌شود، اما در اجرای معاملات بیع متقابل مواردی مشاهده می‌شود که بدین شرح است:
 - فقدان اعمال نظارت بر چگونگی اجرای قانون از سوی مراجع ذی‌ربط و مداخله برای هدایت و اجرایی کردن آن
 - عدم تصریح بر فعالیت‌های اکتشافی در بخش معادن

■ موانع اجرایی معاملات بیع متقابل چیست؟

معاملات بیع متقابل از نظر اجرا دارای مشکلاتی است که باید این مشکلات رفع شود. از آن جمله:
 - قانون به عین اجرا نشده است. به نحوی که از نظر اجرا قانون فقط محدود به ورود ماشین‌آلات شده است، در صورتی که معنای بیع متقابل این نیست که یک طرف قرارداد فقط ماشین‌آلات بیاورد و کالا در مقابل آن صادر کند. بیع متقابل یعنی یک معامله دوطرفه که می‌تواند شامل مواد اولیه، مواد واسطه، تجهیزات و غیره باشد.
 - صادرات کالا موقوف به صادرات کارخانه‌ای شده است، در حالی که می‌توان مواد اولیه را وارد کرد و پس از تولید آن را در داخل به فروش رساند و به جای آن کالای دیگری را تحویل طرف خارجی داد.

- سیستم بانکی در سال‌های گذشته در ارائه ضمانت‌نامه‌های لازم کارگشایی نکرده است. لذا معاملات بیع بدون ارائه ضمانت بانکی اشاعه یافته و در نتیجه این معاملات محدود شده است.

این موضوع نقض غرض است، وقتی یک تولیدکننده از سرمایه خارجی استفاده می‌کند، باید ابزار لازم را داشته باشد و به طرف خارجی تضمین بانکی بدهد.

وقتی در قانون بودجه معامله بیع متقابل بدون تضمین بانکی ذکر شده باشد، طرف خارجی فقط با کسانی حاضر به انعقاد قرارداد می‌شود که یا مبالغی ارز در خارج از کشور (ارز با منشأ خارجی) داشته باشد و یا به نوعی نزد او اعتبار داشته باشد و این موضوع دامنه کار در چارچوب قراردادهای بیع متقابل را محدود می‌کند.

برای آنکه بتوان از ابزار بیع متقابل به صورت وسیع استفاده کرد، باید از خریدار تضمین‌های لازم را گرفت و ضمانت‌نامه‌های لازم را از نظر بانکی به او داد.

- هیأت پیش‌بینی شده در ماده ۱۵ آیین‌نامه قانون بیع متقابل نقش خود را برای تسهیل انجام این معاملات به خوبی ایفا نکرده است.

■ در بخش صنعت، معاملات بیع متقابل چه دستاوردهایی داشته است؟

□ معاملات بیع متقابل در واحدهای تحت مسؤلیت وزارت صنایع از آغاز قانون تا امروز به این شرح بوده است:
 - انجام ۶۵ فقره معاملات بیع متقابل جمعاً به ارزش ۱۵۳/۵ میلیون دلار با ۸ کشور جهان، عمدتاً در رشته‌های نساجی و چرم، شیمیایی و سلولزی، غذایی، خودرو، کانی غیرفلزی و صنایع فلزی بوده است. از این تعداد ۵ فقره به ارزش

۲۳ میلیون دلار با تضمین بانکی و ۱۳۰/۵ میلیون دلار بدون تضمین بانکی صورت گرفته است.

به نظر وزارت صنایع اگر در معاملات بیع متقابل ضمانت‌نامه بانکی داده می‌شد، رقم قراردادهای منعقد در این چارچوب بسیار بالاتر بود. اکثر معاملات بیع متقابل که در واحدهای زیرمجموعه وزارت صنایع انجام شده، گرایش صادراتی داشته است. به دیگر سخن به جای سرمایه خارجی باید کالا صادر می‌شده است.

- ایجاد اشتغال، بالا بردن کیفیت محصولات داخلی، افزایش توان تولید و صادرات محصولات مازاد بر نیاز بازار، از دیگر دستاوردهای معاملات بیع متقابل در بخش صنعت بوده است.

ضمناً برنامه‌های اول و دوم توسعه معاملات بیع متقابل را به عنوان یک سیاست کلان برای سرمایه‌گذاری جدید با هدف صادرات تشویق کرده است.

■ برای استفاده بهتر از تمهیداتی که در قانون بیع متقابل اندیشیده شده است، چه باید کرد؟

□ برای استفاده بهتر از تمهیداتی که قانون در این زمینه فراهم آورده است، باید موارد زیر ملحوظ گردد:

- قانون باید بدون تعبیر و تفسیر شخصی به گونه‌ای که وجود دارد، اجرا شود. متأسفانه در ایران قوانین به‌طور وسیعی تعبیر و تفسیر می‌شود.

در قانون بیع متقابل، موارد بسیار باز دیده شده، اما از نظر اجرایی فقط به ماشین‌آلات محدود شده است. این امر فقط در نتیجه تعبیر و تفسیرهای اشخاص است که باید برداشته شود.

برای از میان برداشتن این تعبیر و تفسیرها باید:

- وزارت امور اقتصادی و دارایی و

□ - باید طرح‌های دارای مزیت نسبی انتخاب شوند، طرح‌هایی که قیمت تمام شده آنها در مقایسه با بازار جهانی قابل رقابت باشد.

- قرارداد باید با دقت لازم تدوین شود.

- تمهیدات باید به‌موقع انجام شود.
- انتخاب روش تأمین اعتبار و ارایه تضمین‌های لازم در چارچوب مقررات و امکانات موجود، رمز موفقیت در اجرای قراردادهای مزبور است.

■ دیدگاه برنامه دوم و به‌ویژه قانون بودجه ۷۸ در مورد قراردادهای بیع متقابل در بخش صنعت چیست؟

□ قانون برنامه دوم و به‌خصوص قانون بودجه ۱۳۷۸ این نوع معاملات را مورد تأیید قرار داده و توسعه آن را تشویق می‌کند. منتها در قانون بودجه ۷۸ تأکید شده است که بانک مرکزی نباید این معاملات را تضمین نماید، در نتیجه شرکت‌های خارجی به دلیل نداشتن تضمین‌های لازم، رغبتی به انجام این معاملات جز در بخش‌های نفت و گاز و معادن عمده و یا در مواردی جزئی در رسته‌های مختلف صنعتی تحت مسؤولیت وزارت صنایع ندارند.

■ در قانون بودجه سال ۱۳۷۸ چه میزان قرارداد بیع متقابل در بخش صنعت پیش‌بینی شده است؟ عملکرد چه بوده است؟

□ در جزء «۲» بند «ل» تبصره ۲۹، مبلغ ۵۴۰۰ میلیون دلار برای اجرای طرح‌های توسعه میادین نفتی و سایر طرح‌های موضوع جدول شماره ۳ قانون و همچنین در جزء ۵ بند ل تبصره ۲۹ مبلغ ۲۵۰۰ میلیون دلار برای سایر طرح‌ها در نظر گرفته شده است. جهت طرح‌های صنعتی از جمله طرح‌های غیردولتی بخش صنعت با سهمی معادل

در قانون بودجه سال ۷۸ تأمین مالی (فاینانس) قراردادها به‌صورت بیع متقابل دیده شده است. در صورتی که برای طرح‌هایی که جنبه صادراتی دارند، ۱۵ درصد پرداخت‌های اولیه برای ورود ماشین‌آلات باید ارز صادراتی (هر دلار معادل ۳۰۰۰ ریال) در اختیار واردکننده قرار گیرد تا صاحبان صنایع تشویق به راه‌اندازی صنعت صادرات‌گرا شوند.

- بانک‌های عامل می‌باید در مقابل دریافت اعتبار اسنادی صادراتی، بدون قید و شرط، گشایش اعتبار نمایند.
- برای رغبت در انجام معاملات بیع متقابل لازم است پیش‌پرداخت اعتبار اسنادی وارداتی حداکثر معادل ۱۵ درصد مبلغ قرارداد به‌صورت نقدی باشد و ۸۵ درصد مبلغ قرارداد به‌صورت نقدی باشد و ۸۵ درصد مابقی براساس جدول زمان‌بندی تعیین شده در اعتبار اسنادی از محل درآمد حاصل از صادرات محصولات تولیدی پرداخت شود.

■ به نظر می‌رسد قراردادهای بیع متقابل نوعی سرمایه‌گذاری صادرات‌گرا است. نظر شما چیست؟

□ با این نظر موافقم. زیرا با تأمین منابع ارزی جدید برای سرمایه‌گذاری، دسترسی به فن‌آوری پیشرفته و توسعه صنایع، شاهد افزایش صادرات و دستیابی به بازارهای جدید، به‌ویژه در کشورهای پیشرفته خواهیم بود.

حسن قراردادهای بیع متقابل این است که صدور کالاهای تولیدی آتی از قبل تضمین شده است. به‌همین جهت معاملات بیع متقابل از نوع سرمایه‌گذاری‌های صادرات‌گرا محسوب می‌شوند.

■ در قراردادهای بیع متقابل چه مواردی باید حتماً در نظر گرفته شود تا طرف از آن بهره‌مند شود؟

همچنین کمیسیون‌های مربوطه مجلس شورای اسلامی نسبت به پیشبرد و اجرای قانون حساس باشند و بر آن اعمال نظارت بیشتری نمایند. در این زمینه باید موانع برطرف شود و تسهیلات لازم ایجاد گردد.

- ضروری است این نوع معاملات از طریق سازمان سرمایه‌گذاری اقتصادی و کمک‌های فنی وزارت امور اقتصادی و دارایی مورد حمایت و ضمانت قرار گیرد.

در آیین‌نامه شماره ۱۳۷۱/۶/۲ مورخ ۱۸۲۰/۵۸۰۲۰/۵ مصوب هیأت وزیران اصلاحات زیر به‌عمل آید.

- در بند ۷ ماده ۱ در تعریف تولیدکننده پس از کلمه «امرا»، کلمه «اکتشاف» اضافه شود.

در ماده ۲، سطر دوم، پس از کلمه «جهت» کلمه «اکتشاف» درج گردد.

- در ماده ۸، ماشین‌آلات وارداتی مندرج در سطر اول حذف و به جای آن «ماشین‌آلات، کالاها و خدمات وارداتی» ذکر شود.

- در تبصره ۲ ماده ۸، در مورد ارزشیابی وثیقه، به جای نرخ ارز شناور، نرخ ارز واریزنامه مبنا قرار گیرد.

ضروری است که هیأت ماده ۱۵ آیین‌نامه معاملات بیع متقابل، آیین‌نامه راجع به نحوه تشکیل جلسات و اداره هیأت را هر چه سریع‌تر تدوین کند و پس از تصویب به مورد اجرا بگذارد.

- برای تسریع و کاهش مراحل انجام معاملات بیع متقابل در قانون بودجه ۷۸ ضروری است شورای اقتصاد تصویب نماید که معاملات تا سقف ۱۰ میلیون دلار با تأیید وزارت صنایع و سازمان برنامه و بودجه، مصوب شورای اقتصاد تلقی شود.

۵۰۰ میلیون دلار پیش‌بینی شده است که عملکرد آن از ابتدای سال ۷۸ تا پایان شهریورماه همین سال در مورد واحدهای تحت مسؤلیت وزارت صنایع بالغ بر ۵۰/۵۳ میلیون دلار بوده است.

■ مسراحل بررسی و تصویب قراردادهای بیع متقابل را بازگو فرمایید.

۱- آرایه مدارک زیر به اداره کل توسعه صادرات
۱- قرارداد خرید ماشین‌آلات و تجهیزات
۲- قرارداد فروش محصول

- ۳- مشخصات کامل ماشین‌آلات
- ۴- پروانه بهره‌برداری یا جواز تأسیس
- ۵- بررسی بخش فنی قرارداد

(اداره کل نظارت بر اجرای طرح‌های صنعتی)

- ۶- بررسی بخش بانکی و اجرایی قرارداد (اداره کل توسعه صادرات)
- ۷- ارسال قرارداد به بانک توسعه صادرات
- ۸- بررسی قرارداد بانک توسعه صادرات
- ۹- ارسال به بانک مرکزی برای کسب مجوز
- ۱۰- ارسال به بانک توسعه صادرات یا بانک عامل جهت اجرا.

■ بخش خصوصی معتقد است قانون کار لطمه زیادی به انجام قراردادهای بیع متقابل وارد می‌کند. نظر شما چیست؟

این موضوع قابل قبول نیست. البته تعطیلات روی فعالیت کارخانه‌ها اثر می‌گذارد، اما این امر ربطی به قانون کار ندارد.

قانون کار جمهوری اسلامی ایران حتی اجازه می‌دهد طرف خارجی یک قرارداد بیع متقابل، همراه با مواد اولیه ارسالی به ایران، نماینده خود را برای نظارت بر اجرای تولید با کیفیت را نیز به ایران اعزام کند.

به نظر من کسانی که قراردادهای بیع متقابل منعقد می‌کنند، باید اطلاعات کاملی از قوانین مربوطه در کشور داشته باشند. اصل در معاملات بیع متقابل، دادن ماشین در مقابل کالا یا دادن کالا در مقابل کالا است و با قانون کار ارتباطی ندارد.

○ وامدهای تمت پوشش وزارت صنایع در نیمه اول سال جاری بیش از ۵۰ میلیون دلار قرارداد بیع متقابل منعقد کرده‌اند که در چارچوب جزء ۵ بند «ل» تبصره ۲۹ می‌باشد.

البته هر کشوری که بتواند تضمین‌های بانکی را بدهد و دارای بهره‌وری بالای نیروی کار باشد، از کشور دیگری که در این موارد مشکلات دارد، موفق‌تر است.

اصولاً معاملات بیع متقابل نیازمند تضمین بانکی است و عدم وجود تضمین یادشده موجب گردیده رقم انجام این نوع معاملات کمتر باشد.

■ به نظر شما معاملات بیع متقابل در ایران موفق خواهد شد یا خیر؟

باید دید چه میزان برای این معاملات همت گذاشته می‌شود. شرایط اقتصادی باید به گونه‌ای باشد که بتوان رقابت بیشتری ایجاد کرد.

باید ابزارهای لازم را برای انجام معاملات بیع متقابل ایجاد کرد. در این رهگذر سیستم‌های پشتیبانی‌کننده تجارت و تولید باید در اختیار بخش تولید و اجراکننده بیع متقابل باشد. اگر

این امر محقق شود، از آنجا که سالانه حدود ۱۵ میلیارد دلار ماشین‌آلات و مواد اولیه وارد کشور می‌شود، بخشی از این رقم می‌تواند در چارچوب قراردادهای بیع متقابل صورت گیرد و این نوع قراردادها موفق شود.

■ ارگان‌های دولتی قراردادهای بیع متقابل را بهتر انجام می‌دهند یا بخش خصوصی؟

□ در مورد صنایع نفت و پتروشیمی، چون کالاهای تولیدی آنها بورس جهانی دارد، شاید این صنایع دولتی موفق‌تر باشد. در قانون بودجه ۷۸ برای انجام

قراردادهای بیع متقابل در بخش دولتی رقم زیادی دیده شده است، اما آنچه که مورد نظر وزارت صنایع است، رواج

این نوع قراردادها در امور صنعتی و بخش خصوصی است.

بیع متقابل در رشته نفت می‌تواند با ورود ماشین‌آلات و صدور نفت صورت گیرد. در زمینه پتروشیمی به دلیل آنکه کالای آن یک کالای دارای بورس جهانی است، می‌توان روی آن سرمایه‌گذاری کرد.

در بخش کالای صنعتی نیز می‌توان مواد اولیه، صنایع بسته‌بندی و ماشین‌آلات دریاقت کرد و به جای آن کالاهای ناشی از همان مواد و ماشین‌آلات را صادر کرد و یا اینکه کالای دیگری به طرف خارجی داد.

به نظر من ارزهای دیده شده در قانون بودجه کمک زیادی به راه‌اندازی ابزارها از طریق معاملات بیع متقابل است.